

Summary

Tetiana Peshkova

Coherence of Communicative Propositions in German Discourse

In the article the categories of coherence and discreteness of German discourse have been analysed. The notions of different kinds of propositions and their correlation have been suggested. The cause-and-effect relations in terms of logic and semantic have been analysed; the correlation of ilocations and their influence on text perception and realization of communicative purpose have been characterized.

Key words: *coherence, proposition, ilocation, discreteness.*

Дата надходження статті: «07» вересня 2017 р.

Дата прийняття до друку: «25» вересня 2017 р.

УДК 81'271/.821.161.2.09

ГАЛИНА СТУКАН,

кандидат педагогічних наук, доцент;

ГАЛИНА ЦИЦ,

кандидат філологічних наук, доцент

(м.Хмельницький)

**Проблема державної мови та мовленнєвої культури
у творчості Григорія Костюка**

У статті на конкретних прикладах простежено, як відомий учений-філолог, академік Григорій Костюк дбав, щоб українська мова стала засобом комунікації в усіх сферах суспільного життя, і докладав багато зусиль для набуття нею статусу державної. Продемонстровано його велику відповідальність і вимогливість щодо мовного оформлення своїх і чужих творів; самовіддану працю на користь рідної культури. Доведено, що своєю безкомпромісною творчістю літературознавця та критика, організатора літературного життя українців у вигнанні, громадсько-культурною діяльністю він боровся за утвердження ідеї незалежної української держави.

Ключові слова: *Григорій Костюк, учений-філолог, державна мова, національна самосвідомість, національна культура, культура мовлення.*

Постановка проблеми у загальному вигляді... Сьогодні, як ніколи, набуває особливої гостроти проблема формування національної самосвідомості. Взірцем розуміння важливості цього питання може служити наукова спадщина (статті, нариси, есе, епістолярій) і

практична діяльність знаного літературознавця, нескореного патріота, академіка Григорія Костюка.

Одним із перших емігрантів він почав призбирувати оте національне, яке свідомо винищувалося тогочасною системою. Він був глибоко закорінений в українську історію та культуру українського народу. Григорій Костюк відомий своїми непідробними, м'якими, делікатними, інтелігентними манерами у поведінці і спілкуванні. «З погляду рівня національної культури й політичного обличчя еміграції, – писав Д. Нитченку, – такий вечір (до сторіччя від дня народження М.Хвильового) хоч до деякої міри рятує честь свідомих емігрантів... серед збайдужілої маси «діяспори» [1, с. 79].

Від свого наставника Миколи Зерова Григорій Костюк перейняв уміння формувати в молоді уявлення про національну свідомість, українську ментальність, високу мовленнєву культуру. Переконаємось, що його твори мають успіх тому, що кожне слово в них виважене, містке, образне.

Простежимо, як боровся Г. Костюк за розвиток і становлення української мови як державної, зростання її престижу.

Означені питання частково досліджували В. Мацько, М. Романюк, П.Ротач, В. Кравченко та ін.

Формулювання цілей статті... Мета статті – подати міркування щодо проблеми мовленнєвої культури у творчості ученого-філолога Григорія Костюка, який доклав чимало зусиль за набуття українською мовою належного їй статусу державної.

Виклад основного матеріалу... Як не дивно, але саме твори Т.Г. Шевченка, з якими ознайомив одинадцятирічного Григорія вчитель Г. Тустановський, спонукали письменника обрати шлях служіння національній культурі, поширенню її в усьому світі. Г Костюк згадував : «... я кинувся читати. Читаю за російською абеткою. Виходять якісь кручені слова. Пробую ще раз і ще. І нарешті зрозумів. Це вірші написані нашою мовою. Читаю свідомо по-нашому кожне слово. Звучить ясно і гарно» [1, с. 2].

Різдвяне свято 1942 року в селі Боришківцях на Кам'янецьчині він згадує з особливою теплотою і захопленням. Звичай, коли батько промовляє «Отче наш», набирає перший з миски кутю, підкидає до стелі, щоб жито-пшениця родила і щоб бджоли мед носили, його особливо зворушує. Колядники і всі, хто в хаті, колядують. І звучать урочисто такі знайомі і рідні слова [1, с. 79].

Зустріч з батьками відбулася після того, як Григорій Костюк повернувся із концтабору. Оповідач резюмує: «Двадцять років систематичної радянської антитрадиційної пропаганди не вбили в

народі анітрохи його поетичних різдвяних звичаїв. Вони були і залишилися органічною часткою духовного ества люду» [1, с. 79]. Словом, Григорій Костюк усвідомлює, що одним з вирішальних чинників національної самобутності народу є рідна українська мова, його звичаї і обряди. У цьому й проявляється національна культура, що здійснюється через мовлення.

Однак, тут треба чітко розмежовувати поняття «мова» і «мовлення». Якщо мова є складною системою законів, виконує комунікативну функцію, формує думку, то мовлення – це користування мовним багатством у різних ситуаціях, а також застосування її для повідомлення тих чи інших думок. Людина повинна вміти правильно говорити, думати, писати, вести бесіду, використовуючи при цьому словникове багатство, невербальні засоби для вираження думок. Прикладом може служити двотомна праця Г.Костюка «Зустрічі і прощання» [1]. Незважаючи на похилий вік, автор задумав написати спогади про своє покоління. Якщо уважно перечитати зміст, то стає зрозуміло, як логічно, послідовно мемуарист описує усі події, факти, як ретельно ставиться до кожного слова. Разом з тим відчувається вплив діаспори на стиль письма. Бо деякі слова пише за правописом Голоскевича: «діяспора», «складности» тощо. Однак, це не впливає в цілому на зміст висловлювань оповідача. Навпаки, відкриваючи перший з'їзд об'єднання українських літераторів, що відбувся в Нью-Йорку 6-7 грудня 1958 року, Григорій Костюк говорив : «Живемо далеко від рідного краю і народу, але не вважаємо себе духовно відірваними від нього. Живемо серед чужомовного моря, але тим гостріше відчуваємо запах рідного слова. Любимо і плакаємо, і плекатимемо до того часу, коли український літературний процес в еміграції увіллється в єдине могутнє літературне життя на вільній українській землі. Ми в це віримо і з цією вірою працюємо в найтяжчих еміграційних умовах [2, с. 5].

Культура України пройшла важкий тернистий шлях, як і носій цієї культури – народ, і є свідченням розвиненого інтелекту, загальної культури кожної особистості зокрема. При цьому важливу виховну функцію бере на себе мова. Рідну мову дитина вперше чує від матері, тому так важливо, щоб, крім учителя, культуру мовлення пропагувала жінка-мати, адже вона формує перші мовні і мовленнєві навички.

Культура мови зростає разом з національною свідомістю народу. Тому українській мові, материнській мові, вчений-філолог приділяє першочергову увагу. То він цікавиться, чи російський поет знає українську мову, то цікавиться, чи Кам'янець-Подільський пединститут є українським, а чи досі гібридним [3, с. 9]. Цей факт свідчить про те,

що письменник постійно прагне, щоб українська мова стала засобом комунікації в усіх сферах суспільного життя, щоб зростав її престиж, адже доклав чимало зусиль у боротьбі за набуття українською мовою належного їй статусу державної.

Дихотомія «культура мови – духовна зрілість особи» – наскрізний імператив рідномовних настанов І.Огієнка, учителя Г. Костюка, а опанування літературною мовою як найвищою, чи еталонною формою загальнонаціональної мови, виступає критерієм духовної зрілості всього суспільства.

Про культуру мови, її чистоту Г.О. Костюк неодноразово висловлювався у листах до друзів, знайомих. У листі до письменника Д. Нитченка (1905–1999), який мешкав в Австралії, 26 квітня 1976 р. Г. Костюк писав: «У спогадах Самчука є багато нісенітниць й просто помилок. Це тому, що не було в нього доброго грамотного редактора, який би все те повиловлював» [4, с. 87]. Далі зазначає: «Незважаючи на мовні огріхи, спогади цікаві, бо вони написані щиро й на фактичному матеріалі» [4, с.87].

На багатому фактичному матеріалі написані й двотомні спогади Г.Костюка «Зустрічі і прощання». Цьому він присвятив 15 років життя. До кожного слова підходив виважено, бо добре усвідомлював: «Спогади, це не те, що можна патякати все, що в голові сумбурно нагромаджується за десятки років, а уважна, продумана, по змозі перевірена розповідь про правдиво пережиті факти і події. Лишати свої свідчення для нащадків це дуже відповідальна перед історією і народом справа» [4, с.141–142]. Саме такими критеріями й керувався Григорій Костюк.

Письменник П. Ротач пригадує, що Г.Костюк радив йому краще з написаного давати до друку, але загалом не поспішати, вивіряти мову, позбуватися спотворених російських слів [5, с. 56]. В одному з листів до нього академік переймається формуванням державної свідомості у східних областях України: «Прислали мені з Харкова газету «На кордоні» з претензійною підназвою «всеукраїнська газета». Примітив – взагалі, а націоналістичний – зокрема. Ну як такі газети можуть формувати державну свідомість зрусифікованих харків'ян? То похвально, що газети українські виринають по містах. Але ж треба думати про їхній рівень» [5, с. 70].

За словами Г. Кошай, «Г.Костюк говорив чітко, виразно, логічно і гарно. Коли Григорій Олександрович говорив, то присутні ніби переглядали кадри фільму. У нього в пам'яті відклався величезний словниковий запас, чому можна було позаздрити [6, с. 50]. Саме при ній він писав двотомну працю «Зустрічі і прощання». Ніяких чернеток не

заводив, а одразу думки викладав на папір з допомогою друкарської машинки. Потім разом читали та виправляли помилки. Вона згадує: «Частенько нагромаджував у тексті займенникові повторення. Виправляли. Спогадам присвятив багато літ життя [6, с. 48].

Він приділяв чимало часу редакторській справі, редагуванню текстів інших авторів. Про його сумлінність у редагуванні тексту свідчить такий факт. Готувалися до друку твори поета Михайла Драй Хмари. Величезний масив роботи ліг на плечі редактора Г. Костюка. І він помітив, що «бібліографію склала донька Драй-Хмари, але так, що пожалься, Боже. По-перше, їй ліньки було походити до бібліотеки і пошукати в тогочасній пресі, де друкувалися твори Драй-Хмари, і хто писав про нього. А по-друге, складено бібліографію хаотично, без дотримання сучасних вимог. Все це я мусів приводити до порядку» [4, с. 95].

Оцінюючи книгу Д. Нитченка «Живий Шевченко», він зазначає: «Порівняно до першої її редакції – це небо і земля. В цій книжці видно солідність автора в підході до матеріалу. У книжці подані всі основні факти про життя і творчість Шевченка. Виклад пластичний, ясний і не трафаретний» [4, с. 37].

З приводу редагування творів М. Лазорського, він писав Д. Нитченку: «Звичайно, що братися за редагування рукопису, – то тяжкий хрест. Але ж мусить то хтось зробити. І це обов'язок почесний. Але одночасно і страшна каторга « [4, с. 46].

Багато сил і енергії віддав Григорій Костюк редагуванню літературного збірника «Слово».

Як бачимо, до мовної редакції Г. Костюк ставився надзвичайно серйозно, причому не тільки щодо чужих творів, а й власних. Так, видання першої книги «Зустрічі і прощання» затрималося на рік через силу-силенну граматичних помилок, які помітив автор. Ці помилки сталися з боку видавництва. У листі до Дмитра Нитченка автор мемуарів писав так: «На початку жовтня минулого року я дістав уже готову книжищу. Через тижнів два я почав її переглядати. Падку ти мій! Це був жах. Книжка вийшла без будь-якої контролю. Пропущено багато рядків, сила-силенна елементарних і граматичних помилок, а індекс просто складено безграмотно. Я негайно написав протест, щоб припинили книжку розсилати» [4, с. 164].

Він розумів, що культуру мови формують насамперед письменники високим художнім рівнем викладу тексту. З цього приводу Іван Огієнко говорив: «Читання творів наших кращих письменників, особливо старших, завжди навчає літературної мови» [7, с. 241].

Висновки... Питанням мовленнєвої культури Григорій

Олександрович Костюк приділяв неослабну увагу. Його погляди, стиль наукового мислення спроектовані на вироблення стабільної державної політики в галузі народної освіти, піднесення ролі національної освіти в житті суспільства. І в цьому першорядну роль повинна відігравати державна мова, що закріплена Конституцією України. Українська мова, культура мовлення, за словами, Г.Костюка, повинні стати найвищим проявом самосвідомості.

Список використаних джерел і літератури:

1. Костюк Г. Зустрічі і прощання / Григорій Костюк // Едмонтон, Торонто: Канад. інст. укр. студій. Альбертський університет. 1998. Кн. 2. 609 с. С. 79.
2. Слово : зб. укр. письменників: Література, мистецтво, критика, мемуари, документи. Зб. 2. Вудсток, 1964. С. 5.
3. Слово і час : науковий журнал / Інститут літератури ім. Т.Г.Шевченка та національної спілки письменників України. 2002. №10. С. 9.
4. Нитченко Д. Листи письменників // Збірник 3. Мельбурн-Ніжин, 1998. С. 87.
5. Ротач П. Григорій Костюк у пам'яті і листах // Творча спадщина Григорія Костюка в контексті сучасної наукової думки : зб. наук. праць / За ред. В.П. Мацька. Київ-Хмельницький: Просвіта, 2002. 160 с.
6. Кошай Г. Слово про Григорія Костюка // Творча спадщина Григорія Костюка в контексті сучасної наукової думки : зб. наук. праць / За ред. В.П. Мацька. Київ-Хмельницький: Просвіта, 2002. 160 с.
7. Огієнко І. Письменник і рідна мова / Іван Огієнко // Рідна мова. 1937. Ч. 6. С. 241.

References:

1. Kostiuk H. Zustrichi i proshchannia / Hryhorii Kostiuk // Edmonton, Toronto: Kanad. inst. ukr. studii. Albertskiy universytet. – 1998. – Kn. 2. – 609 s. – S. 79.
2. Slovo : zb. ukr. pismennykiv: Literatura, mystetstvo, krytyka, memuary, dokumenty. – Zb. 2. – Vudstok, 1964. – S. 5.
3. Slovo i chas : naukovyi zhurnal / Instytut literatury im. T.H.Shevchenka ta natsionalnoi spilky pismennykiv Ukrainy. – 2002. – №10. – S. 9.
4. Nytchenko D. Lysty pismennykiv / D. Nytchenko // Zbirnyk 3. – Melburn-Nizhyn, 1998. – S. 87.
5. Rotach P. Hryhorii Kostiuk u pam'iaty i lystakh / Petro Rotach // Tvorcha spadshchyna Hryhoriiia Kostiuka v konteksti suchasnoi naukovoï dumky : zb. nauk. prats / Za red. V.P. Matska. – Kyiv-Khmelnyskyi: Prosvita, 2002. – 160 s.
6. Koshai H. Slovo pro Hryhoriiia Kostiuka / Halyna Koshai // Tvorcha spadshchyna Hryhoriiia Kostiuka v konteksti suchasnoi naukovoï dumky : zb. nauk. prats / Za red. V.P. Matska. – Kyiv-Khmelnyskyi: Prosvita, 2002. – 160 s.
7. Ohienko I. Pismennyk i ridna mova / Ivan Ohienko // Ridna mova– 1937. – Ch. 6. – S. 241.

Summary

Halyna Stukan, Halyna Tsyts
**The Issue of State Language and Speech Culture
in the Hryhorii Kostiuk's Oeuvre**

It has been studied by the specific examples how Hryhorii Kostiuk, the eminent scholar, academician, took care of the Ukrainian language to become the true means of communications in all spheres of society life, how he made efforts in its gaining the state language status in the given paper. His tremendous responsibility and perfectionism to his own and someone else's language expression, his self-sacrificing work in favour of vernacular culture have been demonstrated. It has been proved that by his uncompromising creative work of a literary critic, an organizer of the literary life of Ukrainians in exile, by his public and cultural activities he fought for establishment of the independent Ukrainian state idea.

Key words: *Hryhorii Kostiuk, scholar, state language, sense of national identity, national culture, speech culture.*

Дата надходження статті: «18» вересня 2017 р.

Дата прийняття до друку: «03» жовтня 2017 р.

УДК 811.111'373.22:070(477) «20»(045)

ОЛЕСЯ ФЕДОРОВА,

*кандидат філологічних наук, доцент
(м.Хмельницький)*

**Експліцитне гендерне маркування назв осіб в англomовній
публіцистичній пресі України**

У статті висвітлено лексикографічний і дискурсивний аспекти експліцитного гендерного маркування назв осіб англійської мови.

Сукупність експліцитних гендерних маркерів та маркованих ними назв осіб розглянуто як сегмент функціонально-семантичного поля статті. Лексикографічний аналіз довів наявність асиметрії гендерного маркування та виявив у семантиці гендерних маркерів реляційні, статусні й вікові конотації.

Дискурсивним контекстом дослідження експліцитного гендерного маркування є англomовна публіцистична преса України. Відмінності гендерного маркування зумовлено активнішою позицією жінок в експлікації як свого, так і протилежного гендера та обережнішою позицією чоловіків у репрезентації фемінінності. Узагальнені дані дають підстави стверджувати, що англomовна публіцистична преса